

Аяқастынан
Еуропаға сапар шектік.
М.Әуезовтің 125 жылдық
мерейтойы өтіп жатқан кез.
Осындай бір шақта Алматыда
28 қыркүйекте ұлы жазушыға
арналған үлкен жиын болды.
М.Әуезов атындағы Оңтүстік
Қазақстан университетінің
ректоры Дария Қожамжарова
бас болып, бұл басқосуға
тайлы-таяғымыз қалмай
біз де жеттік.

Лейдендегі

Жұрт жиынға төрткүл дүниеден келіпті десек, артық айтқандық емес. Еуропадан Зифа-Алуа Әуезова келеді дегенді естігенбіз. О кісімен бұған дейін жүзбе-жүз кездеспегенбіз. Конференция өтетін Құрманғазы көшесіндегі «Достық» үйінің алдына ертерек келіп тұрғанбыз.

Бір кезде ғимарат ауласына Зифа-Алуа ханым кіріп келді. Ол кісі бізді алыстан танып, жылы шырай танытты. Бұрын тек әлеуметтік желі арқылы таныс едік. Зифа-Алуамен суретке түсіп жатқанымызда шараға қатысу үшін Мұрат Әуезов һәм Диар

киімі ғана қазір ХХІ ғасыр екенін еске түсіреді. Қала іші толған каналдар. Онда әртүрлі қайық көп. Лейденде атақты суретші Рембранд туған. Оның туған жерінде болдық. Рембранд — нидерландықтардың ұлттық мақтанышы.

Осында елдегі ең ескі университет Лейден университеті бар. Ол ең ескі ғана емес, Нидерландтағы ең озық оқу орны. 1575 жылы құрылған. Атақты философ Рене Декарт осы университетті бітірген. Университеттің корпусы көп екен. Бірнешеуінде болдық.

Біздің конференция да осы университеттің қолдауымен өтті. Бұнда айналдырған төрт күн болдық. Бірінші күні Лейден шаһарын аралауға арнадық. Екінші күні Амстердам қаласына сапар шектік. Амстердам қаласындағы саяхатта Зифа-Алуа Мұратқызының өзі гид болды. Ол кісі айтудан, біз тындаудан жалықпадық. Бүкіл Нидерландтың тарихын біледі екен. Тіпті, әр ғимарат, көше, мұражай, ескерткіштің тарихын егжей-тегжей майын тамызып айтады.

Амстердамда атақты Рейксмузейді араладық. Бұл музейді Наполеон Бонапарт құрған. Музейде ортағасырлық атақты голланд суретшілерінің еңбегі қойылған. Ян

бар болғаны 8 саны жарық көрген. Мұхтар Әуезов «Шолпанның» белді авторының бірі болды. Жазушының «Қазақтың қалам қайраткерлеріне (ашық хат)», «Қыр суреттері» (әңгіме), «Қызыл сұңқарлар» (әдеби сын)», «Оқыған азамат» (әңгіме); «Қазақ әдебиетінің қазіргі дәуірі (тарихи әдеби сын), «Қыр әңгімелері» (әңгіме), «Заман еркесі» (роман) сияқты туындылары жарияланған. Журналда М.Әуезов Жаяу Сал, Қоңыр деген лақап аттар пайдаланған екен.

Жазушы «Қазақтың қалам қайраткерлеріне (ашық хат)» атты еңбегінде: «...жазушының міндеті: ел неге қызығады, нені көксейді, қандай рухы бар, соны ұғып алу, һәм соған лайықтап сөзін жазу» дейді.

Сөз сөйлеп болған сөң елшіге «М.Әуезовтің Оңтүстікке сапары» және «Елдік сұлбасы немесе ұлттық рух жайлы толғаныс» атты кітаптарымды сыйға тарттым.

Конференциядан соң Гаага қаласына аттандық. Мұнда бізді елші қабылдайды. Лейденмен қош айтысып, жолға шықтық.

Гаага біз көрген үшінші қала. Бұл жерде де сол пейзаж, архитектура. Бірақ бәрібір өзіндік ерекшелігі бар.

Тобымызды Диар Қонаев ағамыз бастап жүрді. Осы ағамның қарапайымдылығына таңғалумен келемін. Байқағаным, ол кісі атасы Дінмұхаммед Қонаевқа қатты ұқсайды екен. Сырт пішімі мен мінез-құлығына дейін атасынан аумай қалыпты.

Делегация Гааганың орталық тарихи орындарын араладық. Кароль резиденциясында болдық. Алдында Вильгельм I Оранскийге орнатылған зәулім ескерткіш. Атка мініп шіреніп тұрған шеріміз. Оранский — қазіргі Нидерланд елінің іргетасын қалаған тұлға. Елі үшін құрбан болған жан. Ол қайтыс болар кезінде: «О, Құдай! Өзімді һәм бейбақ елімді мейірімге ала гөр» деп айтқан екен. Оны католик фанаты атып өлтірген. Жұрт мапаздап «Ел

ӘУЕЗОВ САЛТАНАТЫ

арқылы таныс едік. Зифа-Алуамен суретке түсіп жатқанымызда шараға қатысу үшін Мұрат Әуезов һәм Диар Қонаев кіріп келе жатты. Ол кісілермен де шұқырасып табыстық. Мұрат Әуезовпен университет тапсырмасымен арнайы іздеп келіп, 2018 жылы жүздескен едім...

Енді, міне сол кісілермен ұлы Мұханның мерейтойы үстінде жолықтық. Жиында мәскеулік баспагер жазушы Г.Пряхин сөйлеп отырып, кәмсеңдеп жылап та алды. Ташкенттен келген Қалдыбек Сейданов М.Әуезов мұрасын Орталық Азия әдебиетімен байланыстыра біраз жерге барды. Әзер тоқтады. Санкт-Петербурдан ат арылттып, Наталья Ашимбаева апамыз жетіпті. Петербург шаһарындағы М.Достоевский музейінің бірдей директоры екен. Атақты орыс жазушысының музейі туралы көсіле, төгіле сөйледі. Ал Зифа-Алуа Әуезова ханым ғалымға төн дегдарлық қасиетін көрсетіп, бұл конференцияға нақты ғылыми баяндама әзірлеп келіпті. Ондағысы М.Әуезовті өзі өмір сүріп жатқан Нидерланд елімен байланыстырып сөйледі. Қандай байланыс бар екен десек, М.Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясында Нидерланд елінің Лейден шаһары туралы айтылатын жері бар екен. Міне, қызық. Біз бұны бұрын байқамағанбыз. Байқасақ та байыбына бармағанбыз. «Абай жолы» энциклопедиялық туынды деп бекерге айтылмайды-ау, сірә. «Абай жолы» роман-эпопеясының екінші томын-

Жиын барысында «М.Әуезов. Қырғыздың батырлық эпосы «Манас», «Америка әсерлері» һәм біздің «М.Әуезовтің Оңтүстікке сапары» кітабымыздың тұсауы кесілді. Кітаптардың тұсауын Мұрат Әуезов, Зифа-Алуа Әуезова және Диар Қонаев кесті. Мен «Әуезов һәм Абай» тақырыбында баяндама жасадым.

М.Әуезов атындағы ОҚУ ректоры Дария Қожамжаровамен тілдескен Зифа-Алуа Мұратқызы бізді Нидерландта өтетін М.Әуезовке арналған конференцияға шақырды.

Содан көп кешікпей бізге сонау Нидерланд елінен шақырту келді. Шақырылғандар ішінде біз де бармыз. Біз дегенім – өзім һәм шәкіртім Әзімхан Исабек.

Нидерланд Корольдігінің Лейден университеті һәм Қазақстан елшілігінің ұйымдастыруымен өтетін М.Әуезовтің 125 жылдығына арналған халықаралық конференцияны Зифа-Алуа Әуезова мен оның жұбайы Роберт Эрмес ұйымдастырды.

Тегінде бұл ел Голландия емес, Нидерланд аталады екен. Әуежайға қонғаннан бастап Нидерланд дамыған ел екенін аңғарып үлгердік. Технология жөнінен көрші Германиямен бәсекелес көрінеді. Инфракұрылым бойынша ешкімге дес бермейді. Ауыл шаруашылығы да жақсы дамыған.

Әуежайдан шыққан соң бір сағатқа жетер-жетпес уақытта зырырап Лейден шаһарына жеттік. Келе Ibis Hotels қонақүйіне жайғастық. Қаланың кіреберісіне орналасқан екен. Терезеден Лейден шаһарының кереметіне тамсанумен болдық.

Велосипед мінген адамның көп болғаны бірден көзге түсті. Еңбектеген баладан еңкейген қарияға дейін бәрінің тақымында бір велосипед. Кейін машина айдағаннан велосипед мінген адам құрметті екенін естіп, білдік. Машина жүргізуші велосипедшіге жол береді екен. Жолдың шетінде емес, қақ ортасында кең, қызылжолалық велосипед жолы жатыр.

Шаһарды қақ бөліп Ескі Рейн өзені ағады. Лейден тұтас орта ғасыр қаласы іспеттес. Аспан астындағы мұражай сияқты. Көшеде жүрген машиналар мен адамдардың киген

Вермеердің әйгілі «Құмырамен сүт құйып тұрған әйел» атты картинасын көрдік. Рембрандтың «Түнгі күзет» аталатын мәшһүр картинасы осы жерде сақталған. Музей іші картинадан басқа неше түрлі мүсін, алтын ыдыс-аяқтар мен зергерлік бұйымдарға толы. Қазақ халқы ақындарын құрмет тұтқандай, нидерландықтар суретшілерін құрмет тұтатын сияқты.

Келесі күні негізгі іс-шара басталды. Конференция Лейденнің ескі шаһар жағында бір мейрамхана ішінде болады екен. Біз ойлағандай даңғарадай үйкен зал, ығы-жығы адам жоқ. Шағын зал жиырма шақты адам. Модератор – Роберт Эрмес. Р.Эрмес М.Әуезовтің құрметіне арналған ғылыми конференция туралы шағын ақпарат беріп, кіріспе сөз сөйледі. Ол кісі қазақ тілінде сөйледі. Роберт мырзаның конференцияны ұйымдастыруда еңбегі зор. Қатысушылардың материалдарын біз келгенше ағылшын тіліне аударып, шағын жинақ жасап үлгеріпті. Әуелгі сөз елші Асқар Жұмағалиевке берілді. Ол кісі бұл басқосудың өте маңызды екенін айтты. Бұл шараны болашақта дәстүрге айналдыру туралы ойы бар екенін жеткізді. Ретімен елден келген әдебиетшілер сөз сөйледі. Диар Қонаев, Светлана Ананева, Алуа Танжарықова, Алмира Кали.

Осында оқып жүрген бір докторант қазақ қызы да сөйледі. Маған да кезек келді. Мен «М.Әуезов және «Шолпан» журналы туралы баяндама жасадым. Бұл журнал 1922 жылдың қазақ айынан 1923 жылдың мамыр айына дейін Ташкент қаласында шығып тұрды. Журналдың

айтқан екен. Оны католик фанаты атып өлтірген. Жұрт мапаздап «Ел әкесі» дейді. Нидерланд елінің бірінші штатгалытері. Штатгалытер – әкім, губернатор деген сөз. 1581 жылы Оранский испанлық габбургтер династиясынан өз тәуелсіздігін жариялаған. Қазіргі Нидерланд королі Виллем Оранский (1967 жылы туған) осы Оранский династиясынан.

Диар ағамыз бізді Гаагадағы «ДБҰ-ның сәт үйін көрейік» деп жатыр. Оны да көрдік. Сынаумен сынау әуелім үй екен. Бұл үй Бейбітшілік үйі деп аталады. Шаһардағы ең көп суретке түсетін жер. Жалпы, Гаага Нидерландтың іс жүзіндегі астанасы. Өйткені үкімет, король, парламент бәрі осында. Қағаз жүзінде астана – Амстердам. Содан кері қайттық. Сөйтіп, арнайы көлікке мініп, елшілікке бет алдық. Гаага қаласы теңіз жағасында орналасқан. Солтүстік теңіз. Елшілік үйі теңізге тіпті жақын екен. Соны біліп, елшілікке кірмес бұрын теңіз жағалауын көре кетейік деп шештік. Келдік. Міне, керемет. Алдымызда ұшықыры жоқ теңіз жатыр. Аспанмен астасқан алып су. Жағалаудың бәрі қалың қоңырқай сарғыш құмға оранған. Адам іздері ай бетіндегі кратерлердей ойдым-ойдым болып жатыр. Оны майда толқанды сүттей ақшыл қою теңіз суы аймалайды. Жағаға жеткен жұмсақ, жайбаракат толқын көпіршіктеніп барып бітеді. Даусы қандай ғажап. Ол біресе ысылдайды, біресе шумалдайды, біресе сыбырлайды. Солтүстік теңіз қарсы бетте Солтүстік Мұзды мұхитқа, сол жаққа қарай Дан-Манш бұғазы арқылы Атлант мұхитына ұласады. Есіме түсті. Осы сапарда біз бес теңізді басып өтіпсіз. Арал, Каспий, Қара, Жерорта һәм Солтүстік. Құдайға шүкір! Биыл сонау Абай елінен бастаған сапар, міне Рембранд еліне дейін қанатын жайды.

Елшілік теңізге жақын жайлы, әдемі көшеде орналасқан екен. Екі қабатты коттеджде Қазақстан Туы желбіреп тұр. Көзге оттай басылды. Ішке ендік. Кіреберіске қонақтың бәрі жиылып қалыпты. Қазір елші келеді деп күтіп тұр екен. Кездесу басталды. Елшіміз Асқар Жұмағалиев бәрімізге сәлем айтты. Әсіресе, Жәнель Робертқызының сызылтып салған «Көзімің қарасы» өңі елге деген сәлем хаттай болды. Біздің кетер уақытымыз да тақады. Қимай қоштастық. Амстердамдағы әуежайға жетуіміз керек енді.

Ақжол ҚАЛШАБЕК,
«Мұхтартану»
зерттеу орталығының
аға ғылыми қызметкері

“ Келесі күні негізгі іс-шара басталды. Конференция Лейденнің ескі шаһар жағында бір мейрамхана ішінде болады екен. Біз ойлағандай даңғарадай үлкен зал, ығы-жығы адам жоқ. Шағын зал жиырма шақты адам. Модератор – Роберт Эрмес. Р.Эрмес М.Әуезовтің құрметіне арналған ғылыми конференция туралы шағын ақпарат беріп, кіріспе сөз сөйледі. Ол кісі қазақ тілінде сөйледі. Роберт мырзаның конференцияны ұйымдастыруда еңбегі зор. ”

дағы «Асуда» атты тарауында: Баймағамбеттің «Черный Век – Марта» романын хикая етіп, сөйлеп келе жатқаны суреттеледі. Романдағы оқиға Лейден шаһарында болған екен.

Зифа-Алуа ерінбей, тәптіштей сөйледі. Баймағамбет айтқан қатал инквизиция соты өтетін алаңда біз болдық. Ол шынында Лейден қаласындағы Әулие Петр шіркеуінің жанында екен. Алаң жанында жазаланып жатқандарды көріп отыратын торлы терезелер бар. Бұл роман орта ғасырлардағы католик шіркеуі мен протестанттардың діни егесі туралы жазылған. Католик һәм протестант болып бөліну Нидерландта қазір де бар екен.

Зифа-Алуа Мұратқызы сол жиынға дейін Қазақстанның Нидерланд Корольдігіндегі Төтенше және өкілетті елшісі Асқар Жұмағалиевпен кездесіп, М.Әуезов жайлы сұхбат құрған. Әңгіме арасында жазушының «Абай жолы» романында Лейден қаласы туралы айтылғаны жайлы мәлімет келтіреді. Бұны естіген елші таңғалып, «онда біз Лейден шаһарында жазушы туралы бір іс-шара өткізейік» деп қолқа салады. Сөйтіп, ақыры екі жақ Лейден университетінің атымен конференция өткізбек болып келіседі. Яғни, Еуропа төрінде өтпек болған конференцияға М.Әуезовтің романындағы бір-екі жол себеп болған.